

MEMÒRIES DE RAFEL VERNET GATELL SOBRE ALGUNS FETS SUCCEÏTS DURANT LA GUERRA CIVIL A ALTAFULLA

M. Teresa Balaguer Rimbau

Resum: Vivències d'un adolescent altafullenc durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)

Paraules claus: Guerra Civil, 1936, Altafulla, Rafel Vernet Gatell

Resumé: Souvenirs d'un adolescent d'Altafulla pendant la Guerre Civile espagnole (1936-1939)

Mots-clés: Rafael Vernet Gatell, Altafulla, Guerre Civile (1936-1939)

Retrat de Rafel Vernet fet per
Chinchilla als anys 40

En Rafel Vernet Gatell, va néixer a Altafulla, al número 11 del carrer Nou, el 18 de juny de 1922. Potser perquè va néixer amb el charleston però sempre li ha agradat molt ballar, de fet encara continua fent-ho ara. Els seus pares, M. Rosa Gatell, també d'Altafulla, i Pere Vernet, natural de Tivissa, van tenir dos fills, en Rafel i el seu germà gran, en Pere. Rafel es va casar amb Maria Segalà, filla de la Pobla de Montornès però resident a Altafulla qui amb la seva mare i la seva germana Rosalia portava un negoci de venda de vins que estava a la carretera.

El Centre d'Estudis d'Altafulla (CEA), l'ha convidat per parlar-nos de coses d'abans i en concret del que va viure durant la Guerra Civil a Altafulla quan tot just tenia catorze anys. L'entrevista ha acabat en una agradable reunió d'amics si no fos perquè recordar una guerra fa tristor. Reiteradament es va pronunciar amb un NO A LA GUERRA tant gran que va ser el fil conductor de tot el relat i també va donar molta importància a la influència d'enveges i traïcions en tots els fets que es van produir.

L'escola

L'escola estava a l'edifici de l'Ajuntament. L'aula tenia dos balcons dels que donen a la plaça. Era l'escola dels nens, les nenes anaven a una casa de la baixada de la Conxa. A l'edifici de la Casa de la Vila hi havia l'escola, l'ajuntament i els jutjats. Eren una vintena d'alumnes. Hi passàvem molt de fred, no hi havia cap mena d'estufa i anàvem amb pantalons curts, els llargs tardaven en arribar, eren massa cars. A les cases tampoc no teníem gaires estufes. Els que eren pagesos encara podien carregar llenya al carro i tenien el foc a terra per escalfar-se, els altres feina rai. En tot cas quan deixaven la cadira de l'escalfa-panxes per anar a les habitacions, aquestes estaven gelades.

El mestre... tenia un bastó, «un puntero», en deien; encara em sembla veure'l, plantat allí al davant i amb totes les parets plenes d'aquells cartells grans amb lletres perquè els nens anéssim aprenent a llegir. Entre la població hi havia molt analfabetisme, aquest aspecte és una cosa en la qual s'ha millorat molt.

El primer mestre que vaig tenir va ser el senyor Soriano, després vam tenir el senyor Martorell i el darrer va ser el senyor Roca Garcia. Durant un temps, també ens va donar classe un capellà jesuïta que era de cal Negret.

Els mestres vivien en una casa que estava com incrustada a l'edifici de la Casa de la Vila i que l'ajuntament tenia llogada per hostatjar-los. El senyor Roca Garcia, però, tenia arrendat un pis a cal Gaetano, al carrer de Dalt.

Just vaig fer catorze anys l'estiu del 36. Aquell estiu es va requisar cal Puigmartí per ficar-hi l'escola. Com que ja havia complert l'educació obligatòria, ja no vaig arribar a anar a l'escola a ca Puigmartí i vaig començar a treballar a la fabrica d'esparidenyes de cal Sellarès.

La Guerra Civil (1936-1939)

El Rosari de l'Aurora

En els temps de la II República, hi havia, com ara, qui anava a missa i qui no. Els que hi anaven, organitzaven tot sovint el que es deia el rosari de l'Aurora i que es feia abans de sortir el sol, negra nit, passejant pels carrers tot resant i cantant

*Crec en un Déu, Pare tot poderós,
creador del cel i de la terra,
I en*

Recordo un dia, o més ben dit, una nit, un veí de la carretera els va increpar perquè no el deixaven dormir...

Les barricades

En el moment que esclatà la guerra, el primer que es va fer va ser instal·lar barricades a la carretera a la cruïlla amb el carrer de l'Hostal. Estaven a banda i banda de la calçada de la N-340 i estaven fetes amb sacs plens de sorra. Cotxe que passava, cotxe al que donaven l'"alto". Podia ser que paressin o no. Quan paraven era per preguntar on estava el capellà o la gent de dretes.

El capellà

Vista la situació l'alcalde va voler vetllar per la vida del rector i li va preguntar que volia fer. El mossèn va dir-li que voldria anar a Barcelona, a casa del seu germà. L'alcalde va disposar del cotxe que havia requisat el Comitè, el vehicle de cal Gené, de la casa del Pont de Mar, i, amb risc de ser ajusticiat si en un control arribaven a descobrir que el seu acompanyant era un capellà vestit de seglar, el va portar a destí i li va salvar la vida.

La fàbrica

En Rafel, va començar a treballar, als catorze anys, a la fàbrica d'espardenyes de cal Sellarès. Aviat van començar a faltar homes perquè els anaven cridant al front. Modestament explica que per aquest motiu li va ser fàcil aprendre a portar les màquines i a ocupar llocs i responsabilitats que en temps normals no hauria tingut. Era molt jove, només tenia quinze, setze i disset anys i com no, era un sindicalista actiu que va viure aquells temps a cor que vols. —Tots érem revolucionaris!

Quan es va acabar la guerra, la fàbrica va canviar de nom. El senyor Salvatella va prendre possessió de l'empresa i va informar que qui volgués continuar treballant-hi tenia que sol·licitar-ho per escrit. En Rafel no es va molestar en fer-ho, va pensar que

la seva tasca sindicalista no l'ajudaria massa a incorporar-s'hi en aquesta nova etapa i ni s'hi va anar a apuntar.

Les bombes

El primer bombardeig va tirar una bomba per allà el pont de Ferro, per on passa la via del tren per travessar el riu. Devia ser l'any 1937, ja havia passat el primer hivern i tornava a fer bon temps. Jo estava per allí a la vora i m'havia trobat amb el petit de ca Papitu de Pauet que es deia Quimet. Vam sentir l'explosió i vam córrer a amagar-nos sota uns avellaners. Llavors, vam sentir com des de l'avió llançaven ràfegues de metralladora. Ens vam tapar les orelles. Teníem por. Pànic és el que vam sentir quan les bales volaven per sobre nostre. Aquell dia, la metralla va ferir a Peret Biosca, de l'Adelina de ca Biosca, que treballava de guarda-agulles a l'estació. Al petit de cal Papitu de Pauet, el van matar en acabar la guerra, quan entraven els nacionals i el van enterrar al mateix lloc on va caure, sota els ametllers de ca Baldrich, on també hi van enterrar d'altres que van morir aquell dia. És estrany que les despulles no sortissin a la llum quan es van urbanitzar els terrenys.

L'hidroavió deien que venia de Mallorca però vés a saber d'on venia, el cert és que ens va sobrevolar quasi cada dia potser durant dos anys. Tenia les vies del tren com a objectiu principal. Volien tallar-les per entorpir les comunicacions. Solien bombardejar coincidint amb el darrer tren que venia de Barcelona, cap a un quart de deu del vespre.

Els refugis

L'aviació servia per sembrar el pànic. Molta gent no es volia quedar a dormir a casa i anaven a dormir fora del poble amb la dona i els fills. Ell mateix havia dormit més d'una nit en una cabana de pedra seca que hi havia a un tros de ca Porgueres passat el cementiri i veia com la gent anava caminant cap a aquella banda per passar la nit.

Al poble a més de refugis hi havia el que en deien les «zanjes». Cap a la banda de les eres de darrera el castell, sota uns marges alts i dels que potser encara en queda algun tros, hi havien excavat unes trinxeres on s'hi acotxaven per evitar la metralla. A vegades hi havia una miqueta de cova però no gaire cosa. També hi havia el petit refugi de ca Guasc.

Al tros de ca Roman, cap a l'actual camp de futbol, hi havia una mena de cova on el meu pare s'hi havia quedat a dormir, per casualitat, quan van entrar els nacionals i potser això el va salvar de morir aquell dia.

El 19 de gener de 1939 va néixer el Josep Ramon, el fill de la Cinta, va anar de poc que no nasqués al refugi de ca Guasc. Va néixer just en acabar la Guerra.

Els milicians

Dels milicians, recordo que els caporals de l'Exercit de l'Ebre s'estaven al castell i a ca Rigalt i la tropa a la granja Voramar de ca Macaya, a cal Giné i a la casa del pont de Mar. Allí van matar un soldat, precisament vaig conservar una fotografia de l'enterament que va fer el seu germà i la vaig conservar fins que fa uns anys, per casualitat vaig conèixer un estiuejant de València el pare del qual havia estat milicià a la muntanya de Sant Joan i l'hi vaig regalar. En aquesta fotografia s'hi veia la porta que hi ha entrant a mà esquerra del cementiri, al començament i que porta al recinte que queda darrera la filera de nínxols, on abans s'hi guardaven els taüts. S'hi pot identificar perfectament les autoritats i uns quants veïns del poble.

Ocupacions

La UGT a ca l'Ojeda.

La CNT-FAI al Faristol, que abans li deien a ca Pla de Llorens.

El Sindicat Agrícola, a cal Montagut... etc...

Els que no van tornar

Els primers que van morir van ser els que van matar als bombardejos sobre les vies del tren... Al monument del cementiri hi ha la relació de morts i desapareguts dels dos bàndols.

El batalló del meu germà que venia des de l'Ebre, va acampar a la Tabacalera, a Tarragona, i vam aprofitar per anar-lo a veure. Hi vaig anar amb Bosquets, Caguela i un xiquet que va acudir a la crida del 42. Aquest noi es va presentar al «cuartel» i ja no el vam tornar a veure mai més. Un altre mort de la guerra.

L'entrada dels nacionals

Per Sant Antoni hi havia uns nius de metralladores que en tot cas no es van arribar a fer servir. Durant dos dies el front va ser a banda i banda del Gaià. Cada dia pujava a la muntanyeta del Comunidor per veure la batalla de lluny. Les teulades de les cases d'Altafulla volaven pels aires que era un «contento». Els carrers eren de terra... imagineu-vos la polsegada que hi havia allí. Aquell dia és el que recordo més de tota la meua vida. El dia més assenyalat, de tots els que he viscut. Vaig tenir molta sort.

Eren cap a dos quarts de sis de la tarda del 17 de gener de 1939 quan els nacionals entraven a Altafulla pel carrer de l'Espinac. Els nacionals van entrar per Sant Antoni a desfer els nius que us he explicat i van anar directes a la Casa Gran, el que avui és l'Alberg de Joventut. Jo estava allí, jo, com moltes altres famílies senceres. També hi havia la senyora que s'hi havia quedat potser vés a saber perquè.

Feia dos dies que molts ens hi havíem refugiat i ocupàvem la part baixa de la casa,

la que dona al carrer de Baix i que avui potser són les cuines i llavors també eren habitacions de servei. Va ser curiós perquè van caure totes les teulades de les cases del costat menys aquella, semblava com si des de l'aire l'haguessin ubicat i atesa les seves dimensions l'haguessin volgut respectar.

En començar a sonar els trets pels carrers, i tant a prop, com sonaven, tots ens vam arreplegar a la sala que encara ara hi ha a l'entrar. De cop, entren uns quants soldats i un oficial que de seguida agafa una cadira i hi puja a sobre, es dirigeix a tots i comença l'arenga:

«Camaradas, de aquí en adelante no pasaréis más hambre y desde ahora...»

En sec, entra un i li dona un encàrrec a l'oficial, aquest l'escolta, baixa de la cadira, s'acaba el sermó i em mira i em diu:

—«¡Oye, tú, muchacho! ¿Tu sabes donde está el castillo y la iglesia?»

Jo, glaçat, vés que havia de dir! Li vaig dir que sí. Mentrestant fora, allí mateix, se sentien com continuaven trets i més trets. Sortim i només sortir, al peu de les escales que envaeixen el carrer, quedava el pas tallat pels cossos de quatre soldats estirats a terra. L'oficial va deixar anar un rèneg hi em va preguntar si hi havia algun altre camí i jo, tremolant, vaig dir que sí però que teníem que tornar a entrar a la casa, vam girar cua i un cop a dins em vaig poder fer fonedís i vaig anar corrent a refugiar-me al matalàs que estava fent servir aquells dies.

Una altra de les coses que em va passar aquell dia i que també em fan pensar que sóc un home de sort va ser que un soldat ferit es va refugiar a l'entrada de ca l'Esquerrà, al carrer Lleó, i estava tan ferit que es va morir aviat, allí mateix, a l'entrada.

L'Esquerrà, va demanar ajuda per traslladar el difunt al cementiri i vam anar cap a casa seva on estava aquell pobre noi. El vam posar en un «baiard» de la forma que vam poder i el vam portar cap al cementiri. Pels carrers encara sonaven trets («tiros»). Arribats al cementiri, el vam deixar allí i vam tornar. Just entrar al poble, soldats amb fusells:

—Alto, ¿quién anda ahí?

—Gente de bien.

—¿De dónde venís?

—Del cementerio.

—¿Qué habéis ido a hacer allí?

—A llevar a un difunto, un soldado que ha muerto.

—¿No será un rojo, no?

—No, no, creemos que no.

—Está bien, podéis pasar.

Vaig tornar a respirar i a pensar la sort que tenia perquè ens havia deixat passar i no se li havia girat el cervell, fàcilment ens podia haver matat. El soldat segur que era un roig, no ho sé del cert, però, vaja, segur.

Altafulla va resistir dos dies, van entrar el 17 i fins al 19 no arribaven a la Torre, sembla ser que uns es van fer forts al castell i els altres a l'església, o una cosa així.

La postguerra

I, acabada la guerra va venir la repressió. Es va castigar a la gent d'esquerres, simplement per haver estat afiliat a tal o qual partit, o a tal o qual sindicat, se'ls va condemnar a realitzar tasques de manera forçosa, van netejar els carrers, el castell, les cases que havien estat ocupades. Jo mateix vaig estar treballant per l'Ajuntament, de franc, durant tres mesos, amb altres persones que estaven considerades com a «rojos».

Una gran tragèdia va passar a cal Ferrando que vivien de lloguer a la caseta que estava incrustada a l'ajuntament. Eren tres germans, el Ramon, el Fernando i el Josep. El Ramon i el Fernando estaven fent la «mili» i el Josep era el president del Comitè. Van tancar a la presó al Josep i al seu pare. La mare no va poder sobreposar-se, no ho va poder suportar, es va desesperar i es va llençar a la via quan passava el tren.

Un dia, sortia de casa i vaig passar pel carrer Lleó i la baixada del Tòfol, on hi havia uns nens jugant amb peces d'aquestes que hi havia per tot arreu. Era el de la Mata i dos nens que havien vingut com a refugiats des de Madrid. Just havia arribat al carrer de Baix i m'havia trobat amb la Isabel de ca Pla i la Maria, amb les que havia quedat i se sent una explosió. Hem giro i veig dos nens que surten disparats, un cap a una banda i l'altre cap a l'altra, i, el tercer, bocaterrosa, no es bellugava. Hi vaig anar corrent. El vaig prendre en braços. Estava ple de sang, la cara, la roba, tot. I, el vam portar a casa seva, vivia a prop. D'allí, el van dur a l'Hospital. Ell tampoc en va tornar.

Els nacionals van deixar darrera seu una veritable catifa de material bèl·lic. Hi havia de tot, fusells, metralleres, granades, ...i pólvora. El jovent amb la inconsciència que li és pròpia jugava amb aquelles peces i es van produir accidents mortals.

El Pere de ca l'Isidoro

El Pere de ca l'Isidoro va acompanyar un home que anava buscant coure quan manipulant una bomba es va produir una explosió, aquell home va morir i en Pere va perdre una cama.

La Falange

En acabar la guerra, va ser obligatori inscriure's a la Falange. En dèiem *anar a formar*. Els joves ens feien concentrar-nos davant el local cada diumenge abans d'anar a missa i formàvem braç enlaire, mentre membres falangistes s'escampaven pels carrers

vigilant qui s'escapava d'anar-hi. Vaig aprendre-hi, però, a tocar la trompeta i això m'ajudaria més endavant quan em va tocar anar a fer el servei militar.

L'alcalde, en Lluís Punsoda, havia marxat a l'exili i en no poder empresonar-lo, van detenir a la mare i a la germana i van ingressar a la presó. Els hi van rebentar la casa, el negoci. Ho van escampar tot pel carrer de Dalt. Feia por de veure.

Ca Rigalt

Al deixar la fàbrica, vaig començar a treballar a ca Rigalt. Era tot un altre món. El món dels senyors. Les senyores anaven molt arreglades. Un dia, una de les senyores de ca Rigalt, em va regalar un vestit. Penseu que en aquells temps la majoria de la gent anava en mànigues de camisa, penseu que a l'hivern, quan feia fred... ens passàvem una manta per sobre les espatlles amb la que ens tapàvem el cap i tot... Aquell vestit, impecable, d'un color com a grogós em va fer molta il·lusió. Corrents vaig anar a veure una veïna perquè me'l arreglés una mica, i la veritat em queia molt bé. Jove com era, feia molta patxoca. Quan el vaig tenir a punt, el primer que vaig fer va ser anar a Tarragona a retratar-me a ca Chinchilla. Durant almenys dos o tres anys una còpia d'aquesta fotografia va estar exposada a l'aparador. Encara en conservo la còpia que em va fer, en tinc un bon record.

Els Boters

A Altafulla també hi havia boters. Al costat de la casa del pont de Mar hi havia un solar tancat on n'hi treballaven i una mica més enllà, cap a ca Pedrol, també es feien anar les aixes per fer botes. En feia en Pedrol i també en feia l'Enric de la Tenda i el Boteret que era un oncle seu que va morir fadrí i els hi va deixar la casa.

Els diumenges a la tarda

La veritat és que, acabada la guerra es va clausurar la Violeta, però vist que a la competència no tenien bon «trago», els mateixos que l'havien tancat la van tornar a obrir.

I que hi fèiem? Doncs vés, pots comptar, en Martí de ca Palillo començava a recitar, i sembla que encara el senti i que el vegi i tot!:

*Al fossar de les moreres,
no s'hi enterra cap traïdor,
car perdent nostres banderes,
serà l'urna de l'honor!*

Després, ell començava a cantar, no importa què, boleros, zarzuela, el que fos. I rèiem i rèiem, ja us ho podeu imaginar.

També es jugava molt al futbol. Es feia ball a cal Seguidill que se sufragava amb

els ingressos de les funcions dominicals del grup local de teatre. M'agradava molt cantar i alguna vegada m'havien convidat a pujar a l'escenari per cantar alguna cançó, fins i tot m'hi va convidar, un cop, la famosa orquestra Savoy.

La mili

La mili la vaig fer a Barcelona al castell de Montjuïc, tres anys, per sort no com el meu germà que comptant els anys de guerra en va haver de fer set en total.

La veritat és que la «mili» em va anar bé. Com que sabia tocar la trompeta hem dedicava a fer els tocs i a ensenyar-los als nous. Amb això podia entrar i sortir quan volia perquè no tenia que complir amb les altres obligacions pròpies de la tropa. Per això tenia temps de mantenir les relacions amb els amics d'Altafulla que també feien el servei a Barcelona, encara que estessin destinats a una altra caserna. Hi havia un noi, en Josep de cal Seguidill, amic meu, que un dia va tenir un atac d'apendicitis. El van ingressar a l'hospital. Tot anava bé, fins que ja esperava que li donessin l'alta. El vaig anar a veure, però, en passar per l'estació i veure que era l'hora en que arribava el darrer tren, m'hi vaig parar un moment per veure si hi baixava algun conegut. La meva sorpresa va ser trobar-me amb una gentada d'Altafulla, tots família del meu amic i és que va haver-hi una complicació i havia mort. Un altre que tampoc en va tornar.

De fet, ara us he explicat tot això però són coses tant grosses que no m'agrada pensar-hi. A vegades, em venen al cap i procuro treure-me-les tot seguit. Com us he dit, crec que he tingut molta sort a la vida, me'n vaig sortir prou bé i ara, tinc 96 anys i encara ballo. Vaig els diumenges a Masllorenç, que fan ball, amb la meva amiga Pepita. Hi vaig des de fa molts anys. Ja hi anava amb la Maria. I us ho diré una altra vegada: la guerra és el pitjor que hi ha en aquest món i al capdavant, tot plegat només són enveges.